

Az automatizált rendszer második szakasza 1980-ban fejeződött be; jelenleg a harmadik periódus munkálatai folynak. Az alapvető feladatok (alrendszerek) ezúttal nem változtak; az előrelépést az jelenti, hogy a köteget üzemű információfeldolgozásról, ill. -keresésről online üzemmódra kívánnak áttérni.

Az előadás utáni beszélgetés – a pontosításokat kérő tudakozódásokon túlmenően – a GPNTB másolat-szolgáltatási és tájékoztatási tevékenységére is kiterjedt.

Futala Tibor–Novák István

Brit–magyar könyvtárügyi szimpózium

A Nagy-Britanniában működő *Kelet-Európai Központ (East Europe Centre)* és a *Brit Nemzeti Könyvtár (British Library, BL)* közös rendezésében 1981. október 11. és 18. között bilaterális szimpóziumot tartottak Londonban *A könyvtári szolgáltatások az információ-robbanás korában* címmel.

Magyar részről kilenc fős delegáció vett részt az ülésen: VÁLYI GÁBOR, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója mint a delegáció vezetője; SÁRDY PÉTER, a Művelődési Minisztérium osztályvezető-helyettese; RÓZSA GYÖRGY, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának főigazgatója; KISS JENŐ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója; GÁL ANDORNÉ, a MÉM Információs Központjának főosztályvezetője; SZŰCS JENŐNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; DÁCZER ÉVA, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár osztályvezetője; valamint a Nemzetközi Kulturális Intézet képviselőjében KÖRNER TAMÁS.

A szimpózium tematikája az előzetesen megküldött program szerint alakult. A szakmai program szerves részét alkották még a könyvtárlátogatások. A delegáció tagjai megtekintették Birmingham-ben az *Egyetemi Könyvtárat (University of Birmingham Library)* és a *Városi Könyvtárat (Public Library)*, rövid bemutatót láttak a BL számítógépes *BLAISE (British Library Automated Information Service – a British Library Automatizált Információs Rendszere)* programjából, megismerkedtek a *Londoni Egyetemi Könyvtár Központi Tájékoztató Szolgáltatásaival (University of London Library, Central Information Service)* és meglátogatták a *Parlamenti Könyvtárat (House of Commons Library)*.

A tárgyalásra kerülő témákat a két delegáció egy-egy tagja vezette be, esetenként kiegészítve hozzászólásokkal. A kerekasztal-beszélgetést öltött szimpózium elsődlegesen a szakmai tájékoztatást szolgálta, de a kialakult viták a kölcsönös informálódáson túl, a szakmai

kérdések elmélyült tárgyalására készítette a résztvevőket. A vita – természetesen – felszínre hozta a különbözőségeket is, és ez módot adott mindkét félnek a saját „álláspont” esetleges újraértékelésére.

Az alábbiakban összegezzük néhány témával kapcsolatosan az elhangzott információkat.

Állami könyvtárpolitika

A kormány szintű könyvtárpolitika, illetve az állami irányítás területén – az államigazgatás alapvető és általános eltérései miatt – alig van rokonság. Angliában megfogalmazott politika, kidolgozott terv nincs. A felügyeleti tevékenység meglehetősen visszafogott, pl. a könyvtárak felülvizsgálatát is abbahgyták már. A könyvtárak fenntartóinak befolyásolása azonban határozott szándék. Az állami irányítás elsősorban bizottságok formájában valósul meg. Említésre érdemes, hogy a könyvtárüggyel és a szakirodalmi tájékoztatással kapcsolatos bizottságok száma általában is meglehetősen magas. A könyvtárak, könyvtári szolgáltatások finanszírozása csaknem minden esetben áttétellel történik. A könyvtárpolitika részeként rendszeresen sor kerül különféle programok kidolgozására, majd közreadásukra K+F jelentésként. (Ezek a BL jelentései között megtalálhatók.)

A szakmai egyesületek szerepe

A *Könyvtári Egyesület (Library Association, LA)* Nagy-Britannia legrégebbi könyvtári egyesülete, 1877-ben alapították. Egyéni taglétszáma 25 ezer, az intézményi tagok száma 8050. Bár nem az ország egyetlen egyesülete, e nembn messze a legnagyobb, sőt, nemzetközinek tekinthető, amennyiben külföldi (elsősorban ázsiai és afrikai) tagjai is vannak. Közöttük nagy számban található információs szakemberek, talán azért, mert nem tesznek különbséget könyvtári, dokumentációs és információs munka között, minden könyvtári munkára kiterjed a tevékenységük. Érdekvédelmi feladatai nincsenek, de szorosan együttműködik az illetékes szakszervezettel. A LA jelentős főfoglalkozású munkaerőgárdával (81 fő) működik. Sok vonatkozásban hasonló szerepet játszik, mint nálunk az OSZK–KMK: van számottevő gyűjteményből álló könyvtára (50 ezer kötet könyv, 2000 kurrens folyóirat), közreadó tevékenysége, és összefogó szerepet tölt be a könyvtári kutató és fejlesztő munkákat végző könyvtárak és könyvtárosok között. A kormány – illetve a parlament – döntéseire gyakorolt hatása jelentős, de alapvetően más formában történik, mint nálunk. A kormányra főleg a tekintetben próbál nyomást gyakorolni, hogy ismerje el a könyvtárak szükségleteit. Figyelemre méltó az

egyesületnek a képzésben játszott szerepe: rendszeresen nyújt általánosan és kötelezően elfogadott szakképesítést, s az iskolarendszerben végzett könyvtárosokat is külön vizsga alapján „regisztrálja”. Az egyesület célkitűzései között nagy hangsúlyt kap a könyvtári munka etikai színvonalának a fenntartása és fejlesztése.

A nemzeti könyvtár szerepe

A British Library kiterjedt tevékenységével, szolgáltatásrendszerével híven tükrözi azoknak az alapelveknek a realizálását, melyeket H. HOOKWAY főigazgató szedett pontokba a téma bevezetésekor:

- szolgáltatási központ;
- központja és gyűjtője a nemzeti irodalomnak;
- felelős a nemzeti bibliográfiáért;
- széles körű gyűjtést folytat az idegennyelvű irodalomért;
- szolgáltatásában jelentős a referenz és forrástájékoztató („passzív és aktív referenz szolgálat”);
- megőrző feladatot lát el, mikrofilmtechnikával egybekapcsolva;
- az irodalmat katalógusok, illetve online módon teszi hozzáférhetővé;
- gondoskodik a szabványok és normák bevezetéséről;
- kutatási és fejlesztési munkákat szervez.

A két nemzeti könyvtár szerepe a hasonlatosság mellett is – mint a nemzeti irodalom gyűjtése és szolgáltatása a nemzeti bibliográfia közreadása – lényegesen különbözik. A BL funkcióbeli eltéréseinek alapvető vonása, hogy gyűjtése és szolgáltatása felöleli a szépirodalomtól az iparig a tudományok és szakterületek valamennyi ágát és valamennyi nyelvterület irodalmát. Nem is beszélve a kiemelkedő technikai színvonalról, elsősorban a számítástechnika alkalmazásáról. Teheti ezt azért, mert az angol könyvtárügyben az utóbbi évtizedekben a központosítás gondolatának a megvalósítása került előtérbe.

Egy más tömakörben tartott előadásában M. LINE, a *British Library Kölcsonzési Részlegének (British Library Lending Division, BLLD)* igazgatója figyelemre méltóan ki is fejtette, hogy Nagy-Britanniában a központosítás történeti és tervezési okokból fejlett. Előnye a gazdaságosság, ami csak akkor érhető el, ha a szolgáltatás kellő nagyságrendű állományra épül. Hátránya: a szükségszerű duplicitás. Mindehhez a források csak gazdag országban állnak rendelkezésre, ezért – szerinte – kis országban, ahol a feltételrendszer szegényebb, a központosítás nem előnyös.

Ide csatlakozóan több hozzászólás hangsúlyozta, hogy a nagy központi szolgáltatásoknak háttérül kell szolgálniuk a kis helyi könyvtárak igényeinek kielégítéséhez. Ugyancsak kiemelték elengedhetetlen segédletként a különféle KC-kat, melyeknek egy része mikrofilmlapos

formában is hozzáférhető, és ezekről bármikor előállítható nyomtatott kötetkatalógus.

Állománygyarapítási politika, koordináció, csere, ajándék

Az állománygyarapítási együttműködésben, természetesen Angliában is, a külföldi szakirodalom az érdekes; elsősorban a drága, magas előfizetésű kiadványok beszerzésében koordinálnak. Az állománygyarapítási együttműködési szándékot az állami könyvtárpolitika is támogatja, az együttműködés erősítését, a feltételek megteremtését egyik legfőbb feladatnak tekintik, a kormányzat a koordinációt finanszírozza. E mögött az a jelenség is szerepet játszik, hogy a fenntartók sokkal könnyebben adnak pénzt épületek, gépek, eszközök beruházására, mint az állománygyarapításra.

Az együttműködési formák is – mint a könyvtári működési formák és szolgáltatások majd minden válfaja Nagy-Britanniában – több síkban fedik egymást. Léteznek *nagy központi szolgáltatások* (pl. BLLD); *regionális hálózati központok* (7 van belőlük); *helyi hálózatok* (pl. a Birminghami Városi Könyvtár 41 könyvtárat számláló közművelődési könyvtári hálózat központja); *egyetemi hálózatok* és *maguk a könyvtárak*. Az országos központ is lehet regionális vagy helyi központ (pl. a BLLD York-i központja). Több előadás és hozzászólás – egyéb témák kapcsán – említést tett arról, hogy az állománygyarapításban és szolgáltatásban, főleg az időszaki kiadványokra vonatkozóan, messzemenően figyelembe veszik a BLLD óriási gyűjteményét és magas színvonalú szolgáltatásait.

Gyarapításunkban igen jelentős a nemzetközi kiadványcseré, bár erősen eltérő indokok alapján. A cseréről az a véleményük, hogy drága, hosszadalmas, kétséges kimenetelű. Mégis rákényszerülnek, mert igen sok kiadványt, főleg folyóiratot más módon nem tudnak beszerezni. Pl. a BL-ben a szláv nyelvterületről az irodalom 85%-át, a magyar irodalomnak 10%-át cserében szerzik be.

A BLLD 56 ezer időszaki kiadványt gyűjt, ebből 14 ezret csak csereként tud beszerezni. A fölőpéldányok elosztását, az ajándékot szorosán a cseréhez kapcsolják, jóllehet értékét még jobban megkérdőjelezzik, mert a könyvtárakat fölösleges, elavult kiadványok állománybavételére csábítja, lévén ez a gyarapítás legolcsóbb módja.

Számítástechnika alkalmazása: bibliográfiai számbavétel, könyvtári hálózatok, információkeresés

A *bibliográfiai ellenőrzés* számítógépesítésében a British Library (amely a Magyar Nemzeti Bibliográfia

gépítésének egyik fő forrása volt) lényegesen előbbre tart. A legfontosabb különbség az, hogy az online formában is kereshetővé tett *British National Bibliography* adattára ugyanazzal a programmal használható, mint a szakirodalmi és kereskedelmi adattárak. Ennek a BLAISE rendszernek rövid, nem túlzottan sikeres bemutatóját alkalmunk nyílt megtekinteni.

A két ország könyvtárügyében a *könyvtári hálózatoknál* tapasztalható a legnagyobb eltérés. Itt ugyanis maga a szó mást jelent a könyvtári szakzsargonban. Nagy-Britanniában több olyan könyvtárhálózat működik, amely különféle típusú könyvtárakat fog össze egyetlen, többé-kevésbé komplex számítógépes rendszerben. E rendszerek valamennyiében megtalálható a kooperatív feldolgozás lehetősége és igen sokban az erre alapozott mikrofilm- és katalógusrendszer (egy gyakorlati megvalósítást Birmingham-ben láthattunk, ahol mindkét felkeresett könyvtár tagja egy nagy hálózatnak). Az általában – bár nem szükségképpen – regionális alapon szervezett hálózatok volumene néhány vonatkozásban olyan, hogy egyetlen hasonlóval Magyarország jelentősebb könyvtárai lefedhetők volnának. Az angol fél számára a hálózat gyakorlatilag csak online keresési rendszerek alkalmazását jelenti, köztük a korábban említett BLAISE-t, de számos „helyi” rendszert is. Jellemző, hogy a legnagyobb rendszer, a BL révén 40 millió gépi rekord elérhető, s az évi gyarapodás 6 millió rekord.

Figyelemreméltó, hogy Angliában is gondot jelent a gépi keresés „marketing”-je, nincs kellő igény a nem túl olcsó szolgáltatásra, a potenciális felhasználók nincsenek tudatában a szolgáltatás hasznának. A „helyi rendszerek” közül alkalom nyílt megtekinteni a Londoni Egyetem központi információs szolgálatát, ahol az online kereshető adattárak mellett különösen érdekes volt megismerkedni az ennek megtanulását segítő, mikroprocesszorra épült, szintén teljesen automatizált oktatási programmal.

Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárközi kölcsönzés angol megoldása egyedülálló, mert más országokban is létezik centralizált rendszer, de a BLLD-re alapozott angol megoldás messzemenően a legerőteljesebben központosított ezek közül. A centralizált könyvtárközi kölcsönző központ mellett a regionális együttműködési vállalkozások (hálózatok) is jelentős szerepet játszanak a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolításában. Számottevő az eltérés az e rendszerben alkalmazott központi katalógusok és a mi hasonló eszközeink között is (az angol és idegennyelvű könyvek katalógusa 56 könyvtár állományát regisztrálja csupán).

A szimpózium, a hozzá szorosan kapcsolódó könyvtárlátogatásokkal együtt, eredményes volt. Sok szempontból úgy tűnik, hogy a nemzetközi szakmai találkozásnak ez a formája, a tanulságokon kívül kedvezőbb lehetőségeket nyújt a személyi kapcsolatok erősítésére, illetve kialakítására, ami a könyvtári információcsere elengedhetetlen feltétele.

Dáczér Éva

„Gyászolják . . . a magyar könyvtárosok”

DR. SZENTMIHÁLYI JÁNOS nyugalmazott egyetemi docens, az irodalomtudományok kandidátusa gyászjelentéséből vettük e nekrológ cím-mondatát mint mélységesen igaz mondatot. Valóban: ma és még nagyon sokáig – függetlenül címétől, rangjától, korától és munkahelyétől – a szakma minden művelője és tanulója igényt tart emlékének hű megőrzésére, irodalmi munkásságában teaurált szellemi hagyatékának felhasználására.

A megrendülés, amelyet 1981. december 18-án, életének 74. évében bekövetkezett halála keltett bennünk, csak azokhoz a megrendülésekhez hasonlítható, amelyeket szakmánk legjobbjainak, legteljesebb embereinek és legképzettebb szakembereinek távozásakor éltünk át. E távozások közül is hadd emlékeztessünk Kőhalmi Bélára, akinek szelíden szigorú, mindig csak a legigényesebb mércével mérhető és mért „tanító hivatalát” a legtudatosabban éppen Szentmihályi János folytatta, nála nem kisebb erkölcsiséggel, felkészültséggel, elkötelezettséggel és emberséggel, de – természetesen – a csak rá, egyedül csak rá jellemző karizmákkal.

Szentmihályi Jánosban, egyéniségében, bár sok alkalma volt a kiábrándulásokra, ott élt a nagyvilág, Európa és a magyarság haladásába vetett töretlen hit, ott munkált a szerteágazó, ám élete végéig csillapíthatatlanul gyarapított tudás „mindig tovább”-ot parancsoló ereje. Ezért vállalhatta – vállalta is – olyan természetes öntudattal a könyvtárosságot, a könyvtárosságra tanítás misszióját. Ő pontosan tisztában volt vele, hogy szakmánk nagyszerű szakma, hogy e szakmának nincs oka kisebbségi érzésekre, s bizonyos volt abban is, hogy a könyvtárosság átlép minden „mai kocsmán”, csak éppen művelőinek annyit kell tudniuk, tanulniuk, mint amennyit választott példaképei tudtak és tanultak.

Szentmihályi János, biztosan hisszük, teljes és kiteljesedett életet élt, mert így akarta, így küzdött meg érte. S ebből – akarta-nem akarta – nem következhet más, mint a „non omnis moriar”. Megmásíthatatlanul.

Futala Tibor